

Prof. zw. dr hab. Jadwiga Izdebska

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

DOM RODZINNY ŹRÓDŁEM BUDOWANIA SZCZEGÓLNYCH WIĘZI SPOŁECZNYCH

Streszczenie

Tekst dotyczy domu rodzinnego i tkwiących w nim „sił” sprzyjających budowaniu więzi społecznej a także występujących zjawisk zagrażających i osłabiających więź pomiędzy członkami. Rozpaczynam od wyjaśnienia takich terminów jak: więź społeczna, więź rodzinna, rodzaje więzi rodzinnej, budowanie, spójność więzi i jej uwarunkowania. Następnie zgodnie z tytułem artykułu koncentruję się na problematyce domu rodzinnego, jego specyficznych cechach i „siłach” takich jak: zadomowienie, zakorzenienie, proces wychowania rodzinnego, transmisja wartości kultury, tradycji, intymność domu, poczucie bezpieczeństwa, możliwość codziennych kontaktów, porozumiewania się, dialogu, rodzinne świętowanie. Właściwości te, cechy i procesy tworzą bogactwo duchowe domu rodzinnego, sprzyjają integracji rodziny i przyczyniają się do wzmocnienia więzi rodzinnej. Wiele zjawisk występujących w rodzinie i w środowisku zewnętrznym osłabia więź rodzinną, utrudnia i hamuje jej rozwój, jak np. migracja rodziców, patologia społeczna, nieprawidłowe korzystanie z mediów (mediatyzacja), ich zagrożenia dla rodziny, zjawisko przesunięcia socjalizacyjnego, relatywizm itd. W wyniku procesów globalizacji i ponowoczesności następują zmiany w więzi rodzinnej, jej charakterze i tworzeniu. Pojawiają się nowe więzi, o charakterze globalnym w wyniku rozwoju Internetu, telefonu komórkowego, zmieniające się bardzo dynamicznie. W analizach dotyczących więzi rodzinnej należałoby uwzględnić przemiany, jakie zachodzą dzisiaj, ich skutki (pozytywne, destruktywne), ale również trwałe, niezmiennające się wartości, dorobek kultury narodowej, bogactwo duchowe domu rodzinnego, tkwiący w nim kapitał ludzki.

Słowa kluczowe: więź rodzinna, więź społeczna.

HOME AS A SOURCE OF BUILDING OF PARTICULAR SOCIAL TIES**Abstract**

The text concerns family ties and inherent „power” of these bonds which favors their building and strengthens them as well as presents the threats that can weaken the bonds among the family members. I will start my presentation with the explanation of the following terms: social bonds, family ties and their types, building, cohesion of the bonds and their conditions. Then according to the title of the article I will focus on the family home, its characteristic features and the "power" such as: satisfaction, rooting, a process of upbringing, transmission of culture value, tradition, home intimacy, the sense of security, possibility of daily contact, dialog, family reunion and events. The features and processes create the spiritual value of the family. They also help to integrate the family and are the reason for increasing family bindings. However there are also phenomena which are present in the family and its environment that can weaken those family ties and make more difficult or even inhibit their development, such as parental migration, social pathology, incorrect use of media, threats for the family, relativism etc. As a result of total globalization and post modernity, the changes in family ties have been made. New bonds of global meanings are appeared due to the internet growth, cell phone development and other media progress. Analyzing family ties, it is necessary to consider changes that are dynamic and present nowadays, their effects that can be positive as well as negative and destructive but also permanent values such as national culture output, spiritual value of family home and a human capital that exists in it.

Keywords: social ties, family ties.

Zagadnienie więzi społecznej w naukach socjologicznych, psychologicznych, pedagogicznych nie stanowiło w ostatnich latach przedmiotu szerszych zainteresowań naukowych, systematycznie prowadzonych badań, a więc i niewiele ukazało się publikacji na ten temat. Dokonujące się we współczesnym świecie przemiany związane z procesami globalizacji i transformacji systemowych mają niewątpliwie wpływ na relacje między ludźmi, na jakość i zakres więzi społecznej. Spojrzenie w sposób holistyczny na problematykę więzi społecznej w perspektywie interdyscyplinarnych analiz wydaje się być istotne nie tylko w kontekście teoretycznych rozważań, ale również praktycznych aspektów.

Więź społeczna – więź rodzinna

Więź społeczna w naukach społecznych jest określana jako pewien rodzaj związku pomiędzy jednostką a społecznym kontekstem. Socjologowie nie poświęcają jednak zbyt wiele uwagi problematyce więzi społecznej, podobnie jak psychologowie społeczni¹. We współczesnej socjologii dominuje podejście, które charakteryzuje się tendencją do wyjaśnienia zjawisk społecznych w kategoriach indywidualnych działań i jednocześnie niechęci do wprowadzania jakichkolwiek bytów społecznych, które miałyby status ponadjednostkowy². W psychologii społecznej badania koncentrują się raczej na zagadnieniu interakcji między jednostką a kontekstem społecznym, w którym się ona znajduje. Indywidualizacja przedmiotu badań jest tu konsekwencją przyjęcia przyrodniczego paradygmatu nauki, w którym metoda eksperymentu odgrywa kluczową rolę. Dominacja eksperymentu implikuje przyjęcie określonych założeń epistemologicznych, określonych kategorii teoretycznych i ma wpływ na metateoretyczną wizję człowieka. Psychologia społeczna przyjmuje, że człowiek jest wyposażony w określone mechanizmy psychologiczne, uruchamiane w sytuacji zadziałania bodźca. Zainteresowania psychologów społecznych są ukierunkowane na wykrywanie związków pomiędzy bodźcami a reakcją człowieka i wprowadzaniu psychologicznej zmiany (postawy, emocje, potrzeby), wyjaśniającej związek pomiędzy nimi³.

M. Marody wskazuje na dwa, opozycyjne stanowiska dotyczące ujmowania więzi społecznej. Pierwsze stanowisko zakłada, że więź społeczna jest rzeczywistością zewnętrzną wobec jednostki, która nie zawsze świadomie odtwarza swoimi działaniami określone układy społeczne; drugie natomiast, że więź społeczna jest psychologiczną własnością indywiduum, która akceptuje i podtrzymuje świadomie swoje związki z określonym układem społecznym. Jednostka jest więc tu świadomym, aktywnym uczestnikiem wspólnoty. Istnieje potrzeba – jak pisze M. Marody

¹ M. Marody, A. Giza-Poleszczuk, *Przemiany więzi społecznych. Zarys teorii zmiany społecznej*, Warszawa 2004.

² M. Marody, A. Giza-Poleszczuk, *Przemiany...*, op. cit., s.36.

³ [http://societas-communitas.isns.edu.pl \[form\]?g=node\6](http://societas-communitas.isns.edu.pl [form]?g=node\6), [06.01.2014].

– przeorientowania rozumienia więzi społecznej w stronę rozumienia zarówno osoby jak i sytuacji społecznej. Więź społeczna stanowi bowiem własność układu społecznego oraz jednostek, które tworzą ów układ⁴. Człowiek i jego społeczny świat wchodzi ze sobą w interakcję. W świetle teorii P. L. Bergera, T. Luckman-a więź społeczna jest „dynamicznym mechanizmem odtwarzania układów społecznych, poprzez aktywizację, w konkretnych kontekstach społecznych – specyficznym zorientowanym interakcji na poziomie jednostkowym”⁵. Więź społeczną można określić jako mechanizm, który buduje świat społeczny zarówno jako psychologiczną rzeczywistość jednostki, jak i zobiektywizowany świat społecznych interakcji. Buduje też świat życia codziennego, świat przeżywany, świat codziennej rzeczywistości, w której działania jednostki są osadzone i które jednocześnie tę rzeczywistość podtrzymują⁶.

Polscy socjologowie np. L. Krzywicki, S. Ossowski, J. Turowski, więź społeczną określali jako fakt uzależnienia się bądź zjednoczenia się członków danego zbioru ludzi według określonych wartości lub pełnionych funkcji społecznych.

Szczególnym rodzajem więzi społecznej jest więź rodzinna. Jest ona rozumiana jako splot stosunków pomiędzy członkami rodziny oparty o pewne podstawy emocjonalne i racjonalne⁷. Więź rodzinną można też rozumieć jako ogół stosunków społecznych, czyli zależności między członkami rodziny, ogół postaw wobec siebie nawzajem, wobec wartości i celów rodziny⁸. Ten specyficzny rodzaj więzi może być również definiowany jako zespół zależności bezpośrednich i pośrednich wynikających z realizowanych ról rodzinnych, działań, funkcji i zależności wynikających z formalnego faktu bycia rodziną, z tytułu pokrewieństwa, powinowactwa lub adopcji⁹.

⁴ M. Marody, A. Giza-Poleszczuk, *Przemiany...*, op. cit.

⁵ M. Marody, A. Giza-Poleszczuk, *U więzi więzi (społecznych)*, „Societas\Communitas” 2006, nr 1, s. 26.

⁶ <http://societas-communitas.isns.edu.pl/forum/?g=node\6>, [06.01.2014].

⁷ S. Kowalski, *Struktura społeczna rodziny*, „Wiedza i Życie” 1948, nr 3.

⁸ J. Turowski, *Przemiany rodziny wiejskiej w warunkach industrializacji i urbanizacji kraju*, „Roczniki Socjologii Wsi” 1964, t. 2.

⁹ A. Kotlarska-Michalska, *Więź rodzinna jako szczególny rodzaj więzi społecznej*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 1992, t. 4.

Biorąc pod uwagę specyfikę rodziny jako wspólnoty osób, jej strukturę i funkcjonowanie, dla potrzeb podjętej w tym tekście analizy, rozumienie więzi rodzinnej przyjęto za L. Dyczewskim¹⁰. Autor ten więź rodzinną określa jako cały kompleks sił przyciągających członków rodziny nawzajem do siebie i wiążących ich ze sobą. „Siły” te wynikają ze związku małżeńskiego, świadomości związków genetycznych, przeżyć emocjonalnych, stosunków zależności, współdziałania, z czynników obyczajowych, prawnych, religijnych, podobnych postaw członków rodziny wobec uwarunkowań społecznych, kulturowych, gospodarczych, w jakich żyje dana rodzina.

Więź rodzinna przejawia się w różnego rodzaju relacjach, zależnościach i postawach członków rodziny. Jest ona procesem dynamicznym, ulega przemianom, może być wzmacniana lub też osłabiana w różnych fazach rodziny, może różnić się charakterem, siłą, trwałością, zakresem.

W budowaniu więzi rodzinnej istotną rolę odgrywają dwa filary, na których opierają się siły scalające domowników:

1) świadomość łączności z innymi osobami w rodzinie, poczucie przynależności do wspólnoty rodzinnej przejawiające się w uczuciach, myślach, dążeniach, co ma niewątpliwie duże znaczenie w tworzeniu postaw w stosunku do uznawanych przez innych członków rodziny wartości, norm moralno-społecznych, ocen, wzorów zachowań,

2) uwarunkowania zewnętrzne, które mogą wzbogacać, wzmacniać więź rodzinną lub ją osłabiać.

Więź rodzinna chociaż ma swoje najgłębsze podstawy w świadomości jednostki jest także rezultatem całego kompleksu obiektywnych czynników, jest wypadkową sił wewnętrznych istniejących w rodzinie i sił zewnętrznych działających na jej członków i całą rodzinę.

W kontekście podjętej tu analizy można wskazać trzy podstawowe rodzaje więzi występujące w rodzinie¹¹. Więż strukturalno-przedmiotową tworzy współdziałanie między członkami rodziny i między pokoleniami. Jest ono niezbędne w pełnieniu określonych ról rodzicielskich, realizacji zadań związanych z prowa-

¹⁰ L. Dyczewski, *Więź między pokoleniami w rodzinie*, Lublin 2002.

¹¹ Ibidem.

dzeniem gospodarstwa domowego, rolnego, opieką nad dziećmi i wzajemną pomocą sobie. Więż osobową tworzy zespół stosunków między domownikami, których podstawą są przekazywane uczucia, ujawniane myśli, pragnienia, działania, aspiracje, bezpośredniość wzajemnych kontaktów, związków uczuciowych. Więż kulturalna kształtuje się w przestrzeni spędzania czasu wolnego, uczestnictwa w kulturze, kultywowaniu tradycji i zwyczajów, określonego stylu życia, wzorów zachowań uznawanych wartości, norm moralnych.

Każdy z tych rodzajów więzi rodzinnej jest ważny dla trwałości i integracji rodziny. Łączne ich występowanie jest określane jako spójność więzi rodzinnej. Stopień tej spójności zależy od intensywności poszczególnych rodzajów więzi i ich wzajemnych układów. Wysoki stopień ma miejsce wtedy, gdy wszystkie rodzaje więzi występują razem, niski zaś gdy którejś więzi brak lub ma miejsce wyraźna dominacja jednej więzi nad pozostałymi¹².

Więż rodzinna nie jest zjawiskiem bezpośrednio obserwowalnym. Można jednak ją opisać, określić jej intensywność, siłę, analizować rozwój więzi lub jej osłabienie poprzez obserwowanie zjawisk, które są jej przejawem.

Dom rodzinny – jego specyficzne właściwości sprzyjające budowaniu więzi rodzinnej

Życie człowieka jest ściśle związane z rodziną i domem, jest miejscem życia i rozwoju rodziny. Każda wspólnota rodzinna jest związana z domem a jedność zamieszkania zapewnia stałość kontaktów, rodzinnych spotkań i porozumiewania się. Współzamieszkanie można uznać za jeden z elementów i przejawów trwałości wspólnoty rodzinnej. Konieczność posiadania domu w postaci zmaterializowanej i duchowej jest jedną z podstawowych potrzeb człowieka.

Dom to miejsce codziennego życia rodziny. Symbolika domu jest bardzo bogata na co wskazują tak nazwy staropolskie: gniazdo, ognisko, siedlisko, pielesze, strzecha, ojcowizna, jak

¹² Ibidem.

i współczesne sformułowania – mieszkanie w bloku, w wieżowcu, w czynszowej kamienicy, dom wolnostojący, segment w tzw. szeregowce, chata¹³. Domy różnią się między sobą budowlą, usytuowaniem, architektoniczną konstrukcją. Te odrębności wynikają z miejsca i czasu ich budowania, zamożności mieszkańców, miejscowych zwyczajów i kultury lokalnej. Różni je także indywidualne wewnętrzne funkcjonowanie, a więc ogół warunków, sytuacji domowej, panująca w nich atmosfera życia rodzinnego, układ relacji międzyludzkich, siła więzi emocjonalnej pomiędzy członkami rodziny, uznawany i realizowany system wartości.

Dom rodzinny jest podstawową i najważniejszą przestrzenią życia i rozwoju osobowego. Przestrzeń jest tutaj rozumiana jako specyficzny teren, „pole” psychofizyczne, w skład którego wchodzi domownicy i ich środowisko materialne. Jest to więc przestrzeń nie tylko materialno-architektoniczna, ale przede wszystkim mentalna, wyznaczona przez świadomość ludzką, myśli, przeżycia, doświadczenia, zachowania, relacje, wartości symboliczne. Przestrzeń jest dana człowiekowi ze współczynnikami humanistycznym, jest to zawsze czyjaś przestrzeń, jakościowo więc zróżnicowana, pozytywnie lub negatywnie oceniana¹⁴. Dom rodzinny buduje wspólnota najbliższych osób, zespolonych silną więzią emocjonalną. Jest więc wspólnota rodzinna: emocjonalna, opiekuńcza, wychowawcza, kulturowa, majątkowa, zamieszkania, nazwiska.

Poszukując „sił” tkwiących w domu rodzinnym, które w sposób naturalny integrują rodzinę i wzmacniają więź pomiędzy domownikami należy zwrócić uwagę na właściwości i specyfikę cech każdego domu rodzinnego takich jak: bliskość, intymność, poczucie bezpieczeństwa, proces zadomowienia, zakorzenienia, wychowanie rodzinne, transmisja wartości kultury, tradycja, możliwość codziennych spotkań i dialogu¹⁵.

¹³ J. Izdebska, *Dom rodzinny – dom ojczyzna. Bogactwo znaczeń*, [w:] D. Lalak, T. Pilch (red.), *Dom i ojczyzna. Dylematy wielokulturowości*, Warszawa 2008.

¹⁴ F. Znaniecki, *Socjologiczne podstawy edukacji ludzkiej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1938, nr 1.

¹⁵ Szerzej J. Izdebska, *Dom rodzinny postrzegany przez dzieci*, Białystok 2006.

Dom rodzinny przynosi zadowolenie, co oznacza, że jest przestrzenią przebywania w nim przez cały okres dzieciństwa, młodości, czasami dłużej. Jest to okres pierwszej „swojskości” dla dziecka, poznawania tego co należy do przestrzeni domu a stopniowo również tego co jest poza jego murami. Ściany domu chronią przed wrogością żywiołów, nieprzyjaźnią ludzi, umożliwiają życie domownikom, dorastanie, rozwój i edukację młodego pokolenia prowadząc do dojrzałości.

Przebywanie w przestrzeni domu rodzinnego jak najdłużej, znalezienie tam własnego miejsca, permanentne włączenie się, wtapianie się w przestrzeń, uczestniczenie w życiu rodziny, stała w nim obecność fizyczna i duchowa prowadzi do zakorzenienia się. Wskazuje ono na szczególny sposób, w jaki człowiek jest włączony w przestrzeń domu rodzinnego, jest w nim obecny, trwa tak długo jak to tylko jest możliwe, również w sytuacji oddalenia, nieobecności fizycznej¹⁶. Różna oczywiście może być siła, trwałość i głębia ludzkiego zakorzenienia. Zależy to, jak się wydaje, przede wszystkim od tego jak sam człowiek traktuje dom rodzinny, jego rolę i znaczenie, jak się do niego odnosi, z jaką siłą przyjmuje wartości uznawane w tej wspólnocie. Przestrzeń materialno-architektoniczna domu rodzinnego przez stałe w nim kontakty i doświadczenia powoli zaczyna oznaczać inną rzeczywistość, poczucie zakorzenienia. Staje się ona prawozorem najlepszych uczuć, ważnych dla wychowania i całego życia człowieka¹⁷.

Cechą a jednocześnie swoistą wartością domu rodzinnego jest jego niepowtarzalna atmosfera. Wyrasta ona z naturalnej więzi miłości, która łączy rodziców ze sobą oraz z dziećmi, rodzeństwo między sobą. Życie w domu rodzinnym i jego atmosfera ma charakter intymny, jest więc przekazywaniem siebie w myślach, uczuciach, postawach. Intymność domu rodzinnego wyraża się w stałym, wzajemnym skupianiu uwagi na sobie, w okazywaniu uczuć, w rozmowach o sprawach najbardziej osobistych, uzewnętrznianiu swoich przeżyć, uczuć i doświadczeń osobom najbliższym.

¹⁶ J. Tischner, *Filozofia dramatu*, „Znak” 1998, nr 221; A. Węgrzycki, *Perspektywy stawania się i rozwoju człowieka*, [w:] J. Jagiełło, W. Zuziak (red.), *Człowiek wobec wartości*, Kraków 2006.

¹⁷ J. Wilk, *Pedagogika rodziny*, Lublin 2008, s. 65.

Miłość małżonków, rodziców do dzieci, miłość rodzeństwa, wspólne cele, dążenia, wzajemna troska i odpowiedzialność, poczucie wsparcia ze strony członków rodziny czynią dom rodzinny terenem najbardziej bezpiecznym¹⁸. Jest to miejsce na prawdziwe, rodzinne „spotkania”, ciągle otwarcie się i wyjście naprzeciw drugiej osobie. Dom rodzinny jest przestrzenią kultywowania tradycji, zwyczajów, świąt, uroczystości rodzinnych a sposób, w jaki są one przeżywane wskazuje na rzeczywistość inną, różniącą się od codzienności, dającą możliwość dla pełniejszych, dłuższych spotkań rodzinnych.

Innym, niezwykle ważnym procesem zespolonym z domem rodzinnym jest wychowanie młodego pokolenia. Wspólnota rodziny w sposób naturalny wyzwała określone sytuacje wychowawcze. Silna więź rodzinna w różnych relacjach: rodzice – dziecko, małżonkowie, dziadkowie – dzieci, rodzeństwo jest jednym z podstawowych warunków skuteczności procesu wychowania. W normalnie funkcjonującej rodzinie wychowanie jest zawsze ukierunkowane na dobro dziecka, ma więc charakter podmiotowy, a jego podstawą jest uznanie dziecka za osobę obdarzoną wolnością i godnością, zdolną do budowania własnej osobowości dzięki innym osobom i wspólnie z nimi. Wychowanie w domu rodzinnym można określić jako wsparcie, pomoc dziecku w jego rozwoju poprzez codzienne, rodzinne spotkania, wyjście zawsze sobie naprzeciw, poszukiwanie tego, co łączy, co może być podstawą porozumiewania się, komunikacji, zrozumienia i dialogu. W tym procesie tkwi olbrzymi potencjał kształcenia i umacniania więzi rodzinnej.

Zjawiska i procesy występujące w domu rodzinnym, jego specyficzne cechy i właściwości jak intymność, bliskość w znaczeniu biologicznym i aksjologicznym, poczucie bezpieczeństwa, otwartość, hierarchiczność, doświadczanie domu rodzinnego, uznawany system wartości, rodzinne świętowanie, miejsce rozwoju i wychowania dzieci, teren dziecka i jego dzieciństwa, transmisja wartości kultury, tradycje, zwyczaje, symbolika świąt religijnych – są to „siły” tkwiące w domu rodzinnym, jest to kapitał ludzki każdej rodziny z osobna sprzyjający rozwijaniu, umac-

¹⁸ M. Pipher, *Bezpieczny dom*, Poznań 1999.

nianiu więzi rodzinnej w sposób naturalny, w naturalnych, codziennych sytuacjach życia rodzinnego.

Zjawiska zakłócające, osłabiające więź rodzinną

Wiele zjawisk, sytuacji oraz warunków występujących w rodzinie i w środowisku zewnętrznym (lokalnym, globalnym) osłabia więź rodzinną, utrudnia i hamuje budowanie i jej rozwój.

Jedną z głównych przyczyn osłabiających więź rodzinną są migracje rodziców za granicę w celach zarobkowych¹⁹. Jest to dziś zjawisko powszechne w skali Europy i świata. W Polsce wzrasta liczba rodzin migracyjnych, rodzin rozłączonych. Ujemne konsekwencje migracji rodziców mają charakter wieloaspektowy, dotyczą różnych sfer życia rodzinnego, a zwłaszcza relacji pomiędzy nieobecnym rodzicem a dzieckiem lub współmałżonkiem w kraju. Brak systematycznej opieki nad dzieckiem ze strony rodzica migranta, nieznanostwo przez niego bieżących spraw rodziny, problemów doświadczanych przez domowników, niemożliwość uczestniczenia w bardzo różnych sytuacjach związanych z nauką szkolną dziecka, jego kontaktami z rówieśnikami, współprzeżywania wspólnie z najbliższymi codziennych wydarzeń, problemów, brak bezpośrednich rozmów, spędzania czasu wolnego z członkami rodziny ma niewątpliwie wpływ na funkcjonowanie domu rodzinnego, zmienia charakter procesu budowania więzi rodzinnej.

Szczególnie groźne w kontekście analizowanych zagadnień są zjawiska dewiacji, patologii społecznej występujące w rodzinie jak: alkoholizm, przemoc, przestępstwa, hazard, dezintegracja w rodzinie, dezorganizacja strukturalna. Dziecko i inni domownicy doznają krzywdy, bólu fizycznego i psychicznego, żyją w atmosferze zagrożenia, także niedostatku materialnego. Dom dysfunkcyjny prowadzi do osłabienia więzi emocjonalnej pomiędzy rodzicami a dzieckiem, mężem i żoną na skutek braku wzajemnej komunikacji, porozumiewania się. Dom w rodzinach, w których istnieje patologia zostaje w swej emocjonalnej i kulturowej kon-

¹⁹ D. Lalak, *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, Warszawa 2007.

strukcji rozbity, naruszony, traci swą wartość i swoistość poprzez stopniowe zanikanie i wygasanie uczuć miłości, życzliwości, wzajemnej troski, poczucia bezpieczeństwa²⁰.

Kolejnym zagrożeniem utrudniającym budowanie i rozwój więzi rodzinnej są media elektroniczne i ich funkcjonowanie w rodzinie²¹. Zdomowały się one w rodzinach, wtargnęły do mikroświata codziennych spraw poszczególnych ludzi i zostały wtopione w obowiązki dnia powszedniego i świątecznego. Towarzyszą one członkom rodziny zarówno w czasie wolnym, jak też podczas wykonywania różnych czynności obowiązkowych. Telewizja, płyta CD, komputer, Internet, telefon komórkowy są dla współczesnych rodzin nie tylko atrakcyjnym sposobem spędzania czasu wolnego, wygodnym, łatwym, nie wymagającym żadnego wysiłku ani fizycznego ani umysłowego ale w wielu sytuacjach niezbędnymi urządzeniami elektronicznymi w życiu.

Korzystanie z mediów elektronicznych w rodzinie jest często nieprawidłowe, czego przykładem jest zbyt duża ilość czasu przeznaczana codziennie mediom, bierny, bezkrytyczny odbiór przekazów medialnych, „przedmiotowe” poddanie się ich oddziaływaniu. Z badań prowadzonych w Stanach Zjednoczonych wynika, że każda minuta spędzona w Internecie zabiera jedną trzecią minuty poświęconej rodzinie. Na każdą minutę spędzoną w Internecie przypada dodatkowo 45 sekund bycia w samotności²². W wielu domach telewizor, komputer zajmują centralne miejsce, zmieniając strukturę czasu członków rodziny, zwłaszcza czasu wolnego. Dzieci i młodzież spędzają dużo czasu na relacjach z mediami, we własnej przestrzeni prywatnej, najczęściej w swoim pokoju. To prowadzi do dezorganizacji czynności dnia, do skrócenia

²⁰ S. Guz, J. Andrzejewska (red.), *Edukacja wobec zagrożeń rozwoju i bezpieczeństwa dzieci*, Lublin 2008; W. Muszyński, E. Sikora (red.), *Małżeństwo i rodzina w ponowoczesności. Szanse, zagrożenia, patologie*, Toruń 2008; B. Muchacka (red.), *Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania*, Kraków 2008; J. Izdebska, *Dziecko osamotnione w rodzinie*, Białystok 2004.

²¹ L. Dyczewski, *Rodzina, dziecko, media*, Lublin 2005; J. Izdebska, *Rodzina, dziecko, telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*, Białystok 2001.

²² Szerzej: K. Łuszczek, *Kontrola społeczna nad dziećmi i młodzieżą w środowisku mediów elektronicznych. Studium porównawcze na przykładzie Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Polski*, Szczecin 2013; B. Wellman, C. Haythornthwaite (red.), *In Internet In Everyday Life*, Oxford 2002.

czasu na ważne zajęcia lub ich wyeliminowanie jak: nauka szkolna w domu, prace na rzecz rodziny, domu, zajęcia hobby-styczne, czytelnictwo książek itp. Media ograniczają czas na wspólne, rodzinne rozmowy, spacer, wycieczki.

Codziennie przebywanie domowników przed ekranem telewizora, komputera nie prowadzi do umacniania więzi rodzinnej, natomiast zauważa się zjawisko odwrotne – jej osłabienie, postępujący proces dezintegracji. Osłabienie więzi rodzinnej jest skutkiem nieprawidłowych zachowań związanych z korzystaniem z mediów, charakteryzujących się m.in. brakiem wzajemnej komunikacji porozumiewania się w czasie oglądania programów chociażby mimiką, gestem, słowem, wzrokiem, po to, aby wyrazić swoje odczucia, opinię wywołaną percepcją odbieranych treści, obrazów. Internet w jeszcze większym stopniu niż telewizja niweczy możliwości budowania więzi w przestrzeni domu rodzinnego²³. Korzystanie nieracjonalne z Internetu, częste surfowanie po Internecie zmniejsza liczbę interakcji w realnym świecie, zubaża interakcje społeczne, zastępuje relacje bezpośrednie słabymi i powierzchownymi interakcjami *online*.

W wielu domach rodzinnych telewizja, płyta CD, komputer, Internet, telefon komórkowy wyręczają rodziców w pełnieniu przez nich funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Szczególnie niepokojące wydaje się być traktowanie przez rodziców mediów jako „elektronicznej niańki” w opiece nad dziećmi małymi. W sposób świadomy uwalniają się oni z rodzicielskiego obowiązku opieki nad swoim dzieckiem, przekazując je elektronicznej skrzynce. Tego typu zachowania w rodzinie związane z korzystaniem z mass mediów i multimedii prowadzi do ograniczenia wręcz drastycznego, czasu na rodzinne rozmowy, wspólne spędzanie czasu wolnego, a w konsekwencji do osłabienia więzi rodzinnej²⁴.

²³ Szerzej: K. Łuszczek, *Kontrola społeczna nad dziećmi i młodzieżą w środowisku mediów elektronicznych. Studium porównawcze na przykładzie Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii i Polski*, Szczecin 2013; B. Wellman, C. Haythornthwaite (red.), *In Internet In Everyday Life*, Oxford 2002; J. van Dijk, *Społeczne aspekty mediów*, Warszawa 2002.

²⁴ K. Łuszczek, *Kontrola społeczna...*, op. cit.; D. Tapscott, *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat*, Warszawa 2010; L. Dyczewski, *Czy media elektroniczne zagrażają więzi rodzinnej?*, [w:] E. Balawejder, A. Jabłoński, J. Szymczak (red.), *Filozofia pochylona nad człowiekiem*, Lublin 2004.

Współczesna rodzina doświadcza także skutków procesów globalizacji, ponowoczesności, które wywierają wpływ na więź rodzinną, są to: relatywizm norm moralno-społecznych, ocen, wartości, zmienność różnych zjawisk, ich zróżnicowanie, płynność i zmienność, utrata autorytetów trwałości, niepowtarzalności, wzrost liczby rozwodów, alternatywne formy małżeńsko-rodzinne, sekularyzacja rodziny, brak pożądaných, wartościowych wzorów zachowań w tym środowisku²⁵.

Dzisiaj cechą wielu rodzin jest zjawisko przesunięcia socjalizacyjnego, przejawiające się w aktywizowaniu się pozarodzinnych źródeł socjalizacji i wychowania dzieci i młodzieży takich jak: media elektroniczne, grupa rówieśnicza, kultura popularna. Prowadzi to do redukcji niektórych funkcji rodziny lub zawężenia ich realizacji, zwłaszcza funkcji opiekuńczo-wychowawczych, ograniczenia uczestnictwa młodego pokolenia w przestrzeni zadomowienia a w konsekwencji do osłabienia więzi rodzinnej.

Pojęcie domu rodzinnego i to co składa się na jego treść ulega dzisiaj przemianom. Taką sytuację powodują zachodzące procesy cywilizacyjne, przemieszczanie się ludności, migracje, atomizacja życia rodzinnego, zanikanie międzypokoleniowego przekazu kultury, rodziny wielopokoleniowej. Niektóre osoby tracą zdolność zadomowienia się i życia w domu. Dzieci również są objęte zjawiskiem bezdomności, czego przykładem jest obraz dziecka osamotnionego przed szklanym ekranem komputera, telewizora, dziecka z kluczem na szyi, w wielu rodzinach niepełnych, rozłączonych, patologicznych. Kulturowa bezdomność występuje również wtedy, gdy między rodzicami i dzieckiem nie może wytworzyć się bardzo ważna więź uczuciowa zwana „bliskością”.

Więź rodzinna ulega ciągłym przemianom, może być wzmacniana, wzbogacana lub osłabiana, jest więc procesem dynamicznym. Zmienia się charakter więzi rodzinnej wraz ze zmianami we

²⁵ J. Izdebska, *Rodzina, dziecko, telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*, Białystok 2001, J. Izdebska, *Dziecko w świecie mediów elektronicznych. Teoria, badania, edukacja medialna*, Białystok 2007; J. Izdebska (red.), *Media elektroniczne w życiu dziecka – w kontekście wartości wychowawczych i zagrożeń*, Białystok 2008; J. Izdebska (red.), *Media elektroniczne kreujące obraz rodziny i dziecka*, Białystok 2008; J. Izdebska, J. Szymanowska (red.), *Dziecko w zmieniającej się przestrzeni życia. Obrazy dzieciństwa*, Białystok 2009; L. Kocik, *Rodzina w obliczu wartości i wzorów życia ponowoczesnego świata*, Kraków 2006.

współczesnym świecie, w skali globalnej i lokalnej. W warunkach globalizacji i ponowoczesności ulega zmianie funkcjonowanie, struktura rodziny, ujmowanie jej jako trwałej wspólnoty osób, postrzeganie jej roli i znaczenia a także relacji pomiędzy domownikami. Ulegają zawężeniu, stopniowej redukcji silne niegdyś związki wynikające z ich izomorficznego charakteru. W tradycyjnych domach rodzinnych więzi między domownikami, między pokoleniami były tworzone i opierały się na wspólnocie zamieszkania. Za sprawą nowych technologii informacyjnych uwolniły się one od bliskości terytorialnej i zostały zastąpione przez sieć powiązań o charakterze zapośredniczonym, przez luźno powiązane sieci, dynamiczne, zmieniające się, o zasięgu globalnym.

Internet, telefon komórkowy zmieniają sposób komunikowania się pomiędzy członkami wspólnoty domu rodzinnego. Delokalizacja oznacza pojawienie się nowych więzi, o innym charakterze, nowym nie związanym z miejscem w sensie topograficznym, terytorialnym. Występuje tu proces zastępowania typowych więzi opartych na trwałej współobecności członków zbiorowości terytorialnej przez luźno powiązane sieci, zastępowanie hierarchicznych układów „siecią” powiązań dynamicznych o zasięgu globalnym. Przemiany w ujmowaniu dzisiaj wspólnoty domu rodzinnego implikują zmiany w postrzeganiu więzi rodzinnej, jej budowaniu i kształtowaniu.

Rozpatrując zagadnienie więzi rodzinnej, jako specyficznej więzi społecznej w warunkach funkcjonowania dzisiejszej rodziny oraz zachodzących zmian, których ta wspólnota doświadcza nasuwa się pytanie o czynniki, warunki i sytuacje, które należałoby uwzględnić w procesie tworzenia i rozwoju więzi rodzinnej lub jej obrony, zapobiegając zjawiskom osłabienia więzi, zagrażającym jej zerwaniu np. na skutek patologii w domu rodzinnym. Wiąż rodzinna ulega ciągłym przeobrażeniom w zależności od zmian osobowościowych członków rodziny ale także warunków kulturowych, społecznych, ekonomicznych w jakich ta wspólnota żyje. Należałoby w analizach dotyczących więzi rodzinnej uwzględnić dwie grupy czynników. Pierwsza dotyczy przemian, jakie zachodzą dzisiaj i związanych z nimi skutków tych zmian (pozytywne i negatywne) doświadczanych przez rodzinę. Drugą zaś tworzą trwałe, niezmiennające się i uznawane przez rodzinę wartości, do-

robek kultury narodowej, bogactwo „duchowe” domu rodzinnego i tkwiący w nim kapitał ludzki

Bibliografia

1. Dyczewski L., *Więź między pokoleniami w rodzinie*, Lublin 2002.
2. Dyczewski L., *Rodzina, dziecko, media*, Lublin 2005.
3. Dyczewski L., *Czy media elektroniczne zagrażają więzi rodzinnej?*, [w:] E. Balawejder, A. Jabłoński, J. Szymczak (red.), *Filozofia pochylona nad człowiekiem*, Lublin 2004.
4. Izdebska J., *Dziecko osamotnione w rodzinie*, Białystok 2004.
5. Izdebska J., *Dziecko w świecie mediów elektronicznych. Teoria, badania, edukacja medialna*, Białystok 2007.
6. Izdebska J., *Rodzina, dziecko, telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*, Białystok 2001.
7. Kowalski S., *Struktura społeczna rodziny*, „Wiedza i Życie” 1948, nr 3.
8. Marody M., Giza-Poleszczuk A., *Przemiany więzi społecznej. Zarys teorii zmiany społecznej*, Warszawa 2004.
9. Marody M., Giza-Poleszczuk A., *U uwieźni więzi (społecznych)*, „Societas Communitas” 2006, nr 1.
10. Muchacka B. (red.), *Rodzina w kontekście współczesnych problemów wychowania*, Kraków 2008.
11. Muszyński W., Sikora E. (red.), *Małżeństwo i rodzina w ponowoczesności. Szanse, zagrożenia, patologia*, Toruń 2008.
12. Lalak D., Pich T., *Dom i ojczyzna. Dylematy wielokulturowości*, Warszawa 2008.
13. Łuszczek K., *Kontrola społeczna nad dziećmi i młodzieżą w środowisku mediów elektronicznych. Studium porównawcze na przykładzie Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Polski*, Szczecin 2013.
14. Tapscott D., *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat*, Warszawa 2010.
15. Turowski J., *Przemiany rodziny wiejskiej w warunkach industrializacji kraju*, „Roczniki Socjologii Wsi” 1964, t. 2.